

BAVNEN

Meddelelser fra Lokalhistorisk Forening for Aaby Sogn
25. årgang 2012

”Bavnen”

Meddelelser fra Lokalhistorisk Forening for Aaby Sogn

25. årgang 2012
ISSN 0906-0227

Udgivet med støtte af:
Aabybro afdelingerne af:
Nørresundby Bank,
Danske Bank

Dagsorden for ordinær generalforsamling i Aabybro Hallens selskabslokale, den 13. marts 2012, kl. 19:30.

- 1) Valg af dirigent og stemmetællere
- 2) Beretning
- 3) Regnskab
- 4) Indkomne forslag
- 5) Valg til bestyrelse
Ole Samsøe
Dorthe Vad
Helge Mortensen
- 6) Valg af suppleanter
- 7) Valg af to revisorer
- 8) Kontingent
- 9) Eventuelt

Efter generalforsamlingen:

Niels Bahn vil fortælle om, hvordan det i sin tid var at være ”ny” i byen

Forsidebillede: Udsigt over Vildmosen med Ryå

Foreningens formål er:

- At fremme og styrke den almene interesse for Aaby Sogns historie samt drive et arkiv
- At indsamle, registrere og bevare arkivalier, billeder og lydoptagelser, trykt materiale og andre data med tilknytning til Aaby Sogn, dets beboere, foreninger, virksomheder og institutioner i fortid og nutid
- At stille det indsamlede materiale til rådighed for offentligheden efter gældende regler for tilgængelighed

Så før gamle ting kasseres, dvs. dokumenter eller billeder, dåbsattester, ejendoms papirer, regnskaber, dagbøger, protokoller, kærestebreve (de kan båndlægges) eller andre former for papirer, lydbånd, videobånd m.v., så lad arkivet få dem til sortering. Herved kan mange værdifulde oplysninger gemmes for eftertiden.

Åbningstid: Mandag kl. 15.00 – 18.00
Elmevej 2 i kælderen

Kontingent kan indbetales i åbningstiden
eller på vedlagte girokort på posthuset eller via netbank

Se også vores billedmateriale hjemme på din computer
Tast www.jammerbugt-historie.dk

I løbet af foråret 2012 vil hjemmesiden fremstå i et nyt og opdateret udseende, som vi håber brugerne vil tage godt imod. Søgefunktionen fungerer dog stadig efter de samme principper. På forsiden vælges navnet på den forening, hvis materiale du vil se. Når du er kommet ind på vort arkiv, vælger du fanebladet med online-arkiv, hvor der er et søgefelt. I dette felt skrives et søgeord, og næste felt åbner du med den lille pil til højre og vælger f.eks. billeder. Således fremkommer alt materiale, hvor det søgte ord indgår i den forklarende tekst.

Forord:

Som sædvanligt er det en glæde for bestyrelsen for Aaby Sogns Lokalhistoriske Forening også i 2012 at kunne stå for udgivelsen af Bavnens, og som sædvanligt har det været en interessant udfordring at finde en variation af egnet stof, der både har lokalhistorisk relevans, men også - forhåbentlig - har læsernes interesse.

Bestyrelsen har i år valgt at ”gå i arkivet”, hvilket har resulteret i et indlæg omkring ”Centralgården”, hvis historie er både omskiftelig og interessant, idet den imponerende hovedbygning har været anvendt til rigtig mange forskellige formål.

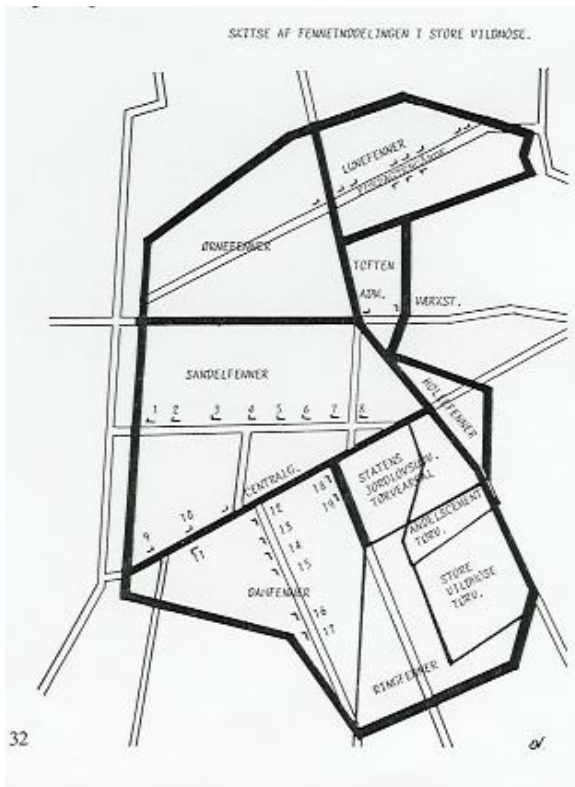
Herudover har Niels Bahn i en meget gammel avis helt fra - ikke det forrige århundrede, men det endnu før - og dem har arkivet en hel del af – fundet en beskrivelse af en usædvanlig ”rejse” ikke med, men ad Fjerritslevbanen – nemlig med dræsine.

Skulle man – efter at have læst Bavnens 2012 - have lyst til at læse mere om begivenheder og forhold i og omkring Aaby Sogn i fordums tider, findes der adskillige skriftlige kilder og mange udklip og fotos i Foreningens Arkiv

Bestyrelsen takker alle medlemmerne for god opbakning i det forløbne år og håber, at mange vil møde op til generalforsamlingen, der er berammet til tirsdag den 13 marts 2012 kl. 19.30 og finder sted i Aabybro Hallens Selskabslokaler.

”Centralgården” og dens mange anvendelser fra 1935 og til i dag.
Skrevet af Nina og Dorthe

Alle, der har tilknytning til egnen omkring Store Vildmose og har færdedes i mosen har ikke kunnet undgå at bemærke den imponante hovedbygning og de omkringliggende driftsbygninger med elevfløje, som er beliggende på den nuværende Centralgårdsvej - centralt placeret i Vildmosen i forhold til de 19 staldgårde. Bygningen har siden indvielsen i 1935 været benyttet til mange forskellige formål, og murene ville – om de kunne tale – kunne fortælle utrolige, vidtløftige, men bestemt også interessante historier.

Kort over vejnettet og staldgårdene i Store Vildmose

I 1935 – efter at staten havde erhvervet Store Vildmosearealerne af Birkelse Hovedgård, og efter at kultiveringen af Store Vildmose var gennemført og vejnettet etableret – så påbegyndtes opførelsen af Centralgården og de 19 staldgårde. Det var Aalborg Amts Landboforening, der allerede i 1933 havde foreslået etablering af en opdrætningscentral for tuberkulosefrie og kastningsfrie kreaturer.

Efter forhandlinger i regeringen blev finanslovsforslaget vedtaget i 1934, og der blev udskrevet en arkitektkonkurrence. Udgravningen til hovedbygningen påbegyndes lige før jul i 1934.

Indvielsen fandt sted den 29. oktober 1935, hvor 350 håndværkere var indbudt til at være gæster ved en sammenkomst, som jordlovsudvalgets vildmosetilsyn forestod i Centralgårdens nyopførte bygninger.

De første fire år blev Opdrætningscentralen drevet af De Danske Mejeriers Fællesorganisation, hvorefter den blev videreført af Statens Jordlovsudvalgs Vildmosetilsyn.

Opdrætningscentralen fik fra begyndelsen den særlige opgave – udover at opdrætte sunde kreaturer – også at uddanne unge landmænd. I 1943 var der ansat 50 unge landmandselever, så at der om vinteren er 20 fodermestre foruden 30 unge landmænd, der er optaget af staldforsyning, gødningskørsel, pløjning, harvning m.v. I årene 1935-44 blev der uddannet 770 medhjælpere på opdrætningscentralen.

Medens Centralgården virkede som opdrætningsanstalt for tuberkulosefrit kvæg, var der stort folkehold på gården. Til hver af de nitten staldgårde var tilknyttet en fodermester/bestyrer. Derforuden var der et stort antal elever til at passe bedriften i marken. I alt var der ca. 70 unge mennesker ad gangen på Centralgården. Institutionen lededes af en inspektør.

Da medhjælperkaren var så stor, lod man bygge en gymnastiksal, og der holdtes foredrag om landbrugsfaglige emner, og der blev givet undervisning i dansk og regnskabsføring.

Centralgården var i de første år efter opførelsen som opdrætningscentral et meget populært og søgt udflugtsmål for hele landets landboere og blev i 1940'erne kendt over det ganske land.

Centralgården som "turistattraktion" lige efter krigen

Centralgården fungerede som opholdssted for landbrugselever og som opdrætningscentral indtil 1953, hvor Centralgården med 150 tdr. land blev forpagtet ud til Statens Planteavlsforsøg, da der ikke længere var brug for den som kvægopdrætningscentral. Både tuberkulose og smitsom kalvekastning var nu udryddet. Centralgården fungerede herefter i de næste mere end 20 år som forsøgsgård for planteavl.

Fodermestre på Centralgården 1942-43

Der blev bl.a. udført forsøgsarbejde med både med kartofler og korn. En ekstra og særlig opgave var daglige aflæsninger af temperatur, vind og nedbør for indberetning til DMI. Hver aften og i weekends skulle eleverne forestå aflæsningerne, hvilket ifølge en af de ansatte fra den tid nok ikke øgede pålideligheden i DMIs vejrmeldinger!

Der var i tiden omkring 1960, hvor Centralgården fungerede som planteavlsforsøg 7 elever og 2 piger udover det faste personale (afdelingsbestyrer, forvalter, 2 assistenter, fodermester og husholderske) samt 5-6 daglejere.

Efter afslutningen af krigen blev der efterhånden indrettet/bygget beboelser på de 19 staldgårde, som i den mellemliggende tid næsten alle var blevet bortforpagtet – som oftest til fodermesteren, hvorfor der ikke længere skulle være boliger til denne personale del på Centralgården.

Centralgården set fra vejen, før bevoksningen skjuler bygningerne

I 1970 ophørte Statens forpagtning til planteavlsvforsøg, hvorefter Centralgården med 45 ha jord blev solgt til Aabybro Realskole, der på det tidspunkt var omdannet fra privat realskole til selvejende institution. Værelserne i hovedbygningen skulle benyttes til kostskoleelever. I en periode tilbød Realskolen ophold for børn og unge med adfærdsvanskeligheder fra Københavns Kommune. Elevtallet faldt imidlertid uventet hurtigt i de kommende år, hvorefter gården i 1976 overtages af Aabybro Kommune i forbindelse med, at kommunen overtager den selvejende institution Aabybro Kost- og Realskole.

Bygningerne stod herefter tomme en tid. Aabybro Kommune gjorde flere forsøg på at sælge, hvilket ikke lykkedes. Senere blev Centralgården udlejet til indenrigsministeriet, der brugte den som militærnægterlejr. I perioden som militærnægterlejr fra 1976-1977 blev bygningen flere gange udsat for hærværk og fremstod meget ramponeret, i det hele taget en noget turbulent og dramatisk periode for stedet - så efter et par år blev lejemålet opsagt, og Centralgården stod igen tom og forfaldt, indtil den i 1982 blev erhvervet af Den økologiske Jordbrugsskole, der søgtes oprettet som selvejende institution, såfremt den kunne blive tilskudsberettiget fra staten i lighed med de traditionelle landbrugsskoler. Den økologiske Jordbrugsskole blev indviet den 9. oktober 1982.

Senere blev navnet ændret til Den økologiske Landbrugsskole, som i de følgende år tilbød uddannelse og videreuddannelse af unge landmænd. I 2003 sluttede denne æra, idet den økologiske landbrugsuddannelse flyttedes til Kalø på Djursland.

Bygningerne blev dog hurtigt igen taget i brug, da Den økologiske Efterskole oprettedes samme år med tilbud til bogligt svage unge mellem 14 og 18 år.

Udover at fungere som økologisk jordbrugsskole, lejede Aabybro Kommune den vestlige sidefløj, hvor i der i 1994 indrettedes natur-skole. Der blev ansat en naturvejleder, således at elever fra kommunens skoler kunne komme og gå på opdagelse i naturen – samtidig med at de blev undervist i flora og fauna. Det var også muligt at arrangere lejrskoleophold – altså med overnatning – og som sådan blev denne afdeling flittigt brugt af både elever, som kom for at gå på opdagelse i mosens særlige natur – og af kommunens andre ansatte, f.eks. lærere, når arbejdet i det kommende skoleår skulle planlægges.

Skolebørn på naturskolen

Naturskolen i Store Vildmose blev kendt i området for en række arrangementer for både ældre og unge. Arrangementer, der havde til formål at demonstrere gamle håndværk og rutiner samt præsentere gammeldags mad – altså arrangementer, der gav et indblik i tidligere tiders liv.

Efter kommunesammenlægningen og oprettelsen af Jammerbugt Kommune i 2007 var der ikke længere brug for den kommunale Naturskolen i Store Vildmose, idet kommunen nu rådede over flere naturskoler - og aktiviteterne på Centralgården blev derfor nedlagt. Efterskolen fortsatte sine aktiviteter i bygningerne, og i 2011 ændrede skolen sit navn og hedder nu ”Ryå Efterskole”.

”Centralgården” hedder stedet dog stadig i folkemunde, og bygningens udseende er ikke ændret væsentligt. Lokalteterne er skjult af træer og fremstår derfor ikke længere så markant i landskabet som tidligere.

Fra gård 18 nuværende Vildmoseporten, før renoveringen gik i gang

”På Draisine fra Nørre-Sundby til Fjerritslev”

Journalistens navn er ukendt, men referatet af hans rejsebeskrivelse er bearbejdet og kommenteret af Niels Bahn

Under denne overskrift beretter Aalborg Amtstidendes udsendte medarbejder den 2. december 1896 om en første tur på den nye, endnu ikke indviede jernbane.

Som overskriften antyder, måtte journalisten foretage turen på en draisine, da der ikke var et lokomotiv til rådighed. Læserne orienteres indgående om, hvilket slags køretøj en draisine er. Det oplyses, at ”den nærmest er at ligne ved et Vaskebræt på fire Jernbanehjul” og at den bevæges fremad ved ”Kraften af både Hænder og Fødder, idet man bevæger sig nærmest som ved Kaproning”.

”Dræsine” et køretøj til jernbanens reparatører

Nuvel, den gæve journalist begiver sig af sted sammen med en medbragt ”kaproer”, der er udsendt af jernbanen for at producere den nødvendige energi. Der er let frost, men solskin, og journalisten frydes over turen – han hjælper ikke med at drive køretøjet fremad – men sidder ”på Agebrædtet i min Pels”.

Første holdeplads, der besøges er i Vadum, men beskrivelsen af denne hopper vi her let hen over, for næste gang, der passerer en station, er det i Jammerbugt kommune, nærmere betegnet Biersted holdeplads. Den har journalisten ikke mange ord til overs for, men bemærker kun, at ”der maaske herfra vil blive nogen Trafik med Tørv fra Vildmosen” – resten er tavshed.

Draisinen kommer så efterhånden til ”Knøsgaardenes Trinbrædt”, hvorom det oplyses, at ”det er en ret interessant Fremtoning på Banelinien” – men straks må journalisten rette sig selv: ”Maaske bliver det en ret interessant Fremtoning på Jernbanelinjen – for foreløbig er her intet”. Forhåbningerne til, at der i Knøsgård engang bliver ret interessant, knyttes til den nærliggende vildmose. Det forudses, at ”naar næste Aarhundredes Mænd engang faar Mosekonen drevet væk fra den en kvadratmil store, øde Flade, vil her blive travlt – ja, maaske skal der bygges en rigtig Station”.

Trinbrættet i Knøsgård kaldet ”paraplyen” blev som bekendt aldrig til nogen større station.

På næste station oplyses det, at ”Stationsbygningen præsenterer sig anselig og elegant”. Det er ikke så sært – for den medbragte rugbrødsmotor har drevet køretøjet frem til Aaby Station. Journalisten spekulerer over, at ”der her maaske engang kan blive noget stort”, men ellers er han meget skeptisk med hensyn til Aaby, som han mener ”for tiden ligger og ved ikke rigtigt, hvad den vil”. Byen er delt i 2, for ”oppe ved Kirken ligger den oprindelige By og smuldrer bort og bliver mindre og mindre”. Det er skidt – og det er ikke stort bedre med kroen, som ”ligger nede i Krogen ved Landevejen og Ry Aa”, og som engang ”havde en anselig Kjøbmandsforretning som Nabo”. Men byens vise fædre (de skarn) besluttede, at ”Posthuset skulle bygges en Fjerdingsvej borte fra Kroen, og her har man ogsaa placeret Stationen, der har fået navnet Aabybro Station, skjønt den tager mægtig afstand fra Broen”.

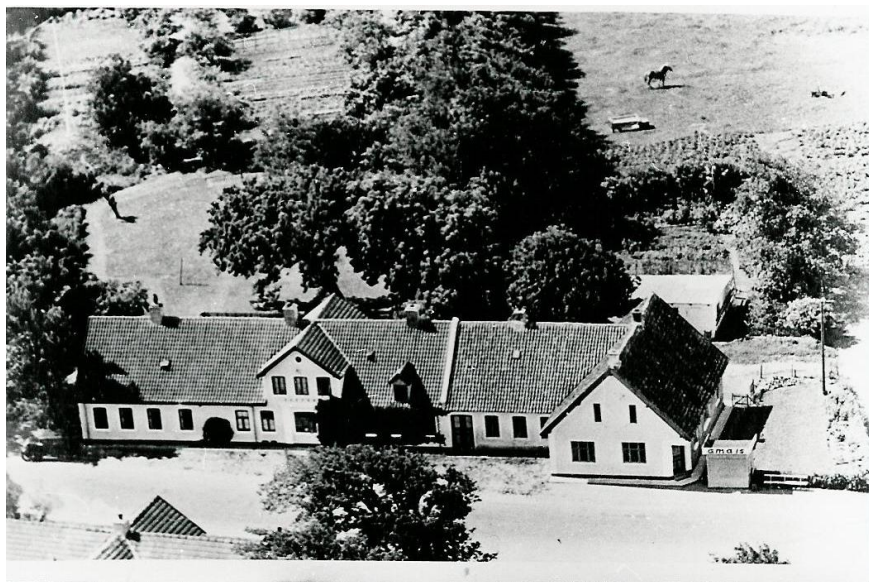

Aabybro Station 1969

Det er slet ikke godt, for kroens kundegrundlag forsvinder sammen med købmandskunderne, forstår læseren. Det er dog et lyspunkt, at der ved stationen er vokset ”en lille By op, lidt langstrakt, da der manglede et bestemt Samlingspunkt”, men alligevel var det her, at ”de forskellige Næringsdrivende toge bo, så her kan man vel nok sige, at det egentlige Aaby var”.

Men den reflekterende journalist er altså ikke særlig optimistisk, heller ikke på vegne af den lille, lidt langstrakte by. Problemet er, ”hvoreledes Aaby stiller sig, ”om driftige og energiske Forretningsfolk vil tage fat her på Pladsen og søge at skabe en større Forretningsby”. De er altså ikke ankomne endnu, og det konstateres, at ”det er vistnok derfor, at man finder Aaby så underlig stille, mens paa andre Stationer mod vest er der et Liv og en Skyden frem af Nybyggelser, saa man forbauses”.

Nu forholder det sig imidlertid således, at rugbrødsmotoren eller ”køresvenden”, som journalisten kalder ham, har brug for en times pause. Den udnytter vores tænksomme journalist til at spekulere videre over Aabybros fremtidsmuligheder. Der er masser af vanskeligheder. ”Forretningerne ligger noget spredte, der er ingen Reisestald ved Banegaarden, der er ingen Kjøbmandsgaarde med plads til fremmede Befordringer, og Kroen ligger saa underligt ensomt en halv Fjerdingsvej borte”.

Tidligere tiders Aaby Kro placeret ved broen over Ryå

Nej, der er sandelig ikke mange lyspunkter i Aabybro, men heldigvis venter der en oplevelse forude, for lidt på den anden side af stationen, ”passerede vi den mægtige Bro over Ry Aaen, der hører til de største i Landet, og som hviler på 2 mægtige Sandstenspiller, der er fundrede af 9 Fod under Vandoverfladen og som hæver sig 12 Fod over den”.

Jernbanebroen over Ryå

Birkelse Station og Arentsminde trinbræt får nogle ord med på vejen, men først rigtig interessant bliver det, da draisinen anløber Halvrimmen Station, for ”her mærkede man, at der var Damp oppe. Stationsbygningen var langt fra den eneste, der skabte Travlhed på Pladsen. Den ene Nybygning stod ved Siden af den anden og kappedes om, hvem der kunde blive først færdige”.

Efter lidt filosoferen om skolens placering konstateres det, at i Halvrimmen ”står allerede Bygningerne færdige til 2 Kjøbmandsgaarde, en Manufakturhandel, en Træhandel, et større Snedkerværksted med Atelier samt forskellige Haandværkere. En Del Forretninger er allerede begyndt og et Maskinværksted er under Opførelse. Det er en god Begyndelse – Halvrimmen vil blive en temmelig stor Station med et stort og godt Opland”.

At der er langt fra vest til øst i den nuværende Jammerbugt kommune må journalisten og køresvenden sande, for efterhånden løber rugbrødsmotoren tør for brændstof, og journalisten må af med pelsen og i gang som hjælpemotor på draisinen, der efterhånden passerer både

Brovst og Skovsgård, for klokken 6½ om aftenen at ankomme til Fjerritslev. Alle disse steder får betydeligt mere positive omtaler end den ”lille, lidt langstrakte By, der manglede et bestemt Samlingspunkt.”

I bagklogskabens klare lys kan man vist slå fast, at heller ikke Aalborg Amtstidendes udsendte medarbejder evnede at se ind i fremtiden.

Lidt om Torngaard og stedets beboere Uddrag af Jørgen Jørgensens erindringer

For ca. 100 år siden var Anders Jensen ejer af Torngaard. Han blev kaldt Anders Løth, fordi han kom fra et sted i Kaas, der benævntes Løth. Anders Løth var i en lang årrække sognefoged og lægdsmand, og for dette arbejde – vist nok mere end 25 år – blev han udnævnt til dannebrogsmænd. Efter ham overtog sønnen Peter Løth gården. Peter Løth var en mand med et sjældent stilfærdigt lune, hvorom der går mange historier på egnen, og et par skal berettes her.

Peter Løth var engang nede ved doktor Andersen, som også var meget lun, for at søge råd om et sår. På doktorens spørgsmål om, hvor stort det var – om det var på størrelse med en tokrone, svarede Peter Løth ”Nej, nej – A vil tro, det er på størrelse med en kron og en halv!”

Engang Peter Løth var lidt dårlig og lå i sengen, sendte han bud til skomager Otto Christensen, som var hans gode ven, at der var noget, han gerne ville spørge om. Otto Christensen tog straks af sted i den tro, at Peter var alvorligt syg og derfor ville drøfte vigtige spørgsmål. Da han kom ind i sovekammeret til Peter, var han nok lidt spændt, men Peter rakte sindigt armen ind under sengen og trak et par støvler frem og viste Otto – idet han spurgte: ”Trov du Otto, at det kan svasse se om de støvler er par nye saaller?”. Det var nok ikke et sådant spørgsmål Otto havde ventet, men sådan var Peter Løth – fuld af lune.

Efter Peter Løth overtog hans søn Kristen Løth gården, mens Peter Løth og Johanne flyttede ind i en nyopført villa øst for gården. Kristen Løth havde kun gården i få år, før han solgte til sin ældre bror, Anders. Han boede der i mange år, men da han blev ældre, solgte han jorden fra, først en del syd for vejen, som kommunen overtog til industri og håndværkerområde, senere solgte han marken nord for vejen til Peter Bendtzen til sammenlægning med dennes ejendom. Til sidst overdrog han grund og bygninger til sønnen Jens Chr. Løth, mens han selv blev boende i vestenden af stuehuset. De sidste par år af sit liv boede han i en beskyttet bolig i Aabybro. Jens Chr. Løth solgte senere bygningerne fra Torngaard til Ingelise og K. Schioldan, som her åbnede en forretning med tøj og brugskunst. Dermed er en epoke for en af egnens kendte gårde slut.

Det kan tilføjes, at i 2011 lukkede Ingelise Schioldan sin forretning, så også dette kapitel i Torngårds historie er afsluttet.

Umiddelbart vest for Torngårdene ligger et lille landbrug, som ikke er særligt gammelt. Det blev oprettet som et statshusmandsbrug først i tyverne og beboedes nogle år af Poul Kristiansen. Han havde arbejdet på Erikkasminde som fodermester. Han boede kun der på stedet i få år, hvorefter han solgte til Vinther Sørensen, som senere igen solgte til Margrethe Ørum. Sammen med Chr. Dahl drev hun ejendommen i en del år, inden hun i 1946 solgte til Stine og Petrea Andersen. Margrethe Ørum byggede sig et lille hus på marken vest for Toftevej. Hun har selv fortalt, at hun var i tvivl om, hvor huset skulle ligge. Da der så en dag kom en stork og landede på marken, blev hun overbevist om, at når storken kunne synes om omgivelserne, da måtte også hun kunne. Derfor blev huset placeret på dette sted. I øvrigt var Margrethe Ørum en meget berejst dame, som havde besøgt alle lande i Europa foruden Israel. Hun levede sine sidste år på plejehjemmet i Aabybro.

Nuværende bestyrelse

Formand:

Marie Albrechtsen, Torngaardsvej 37
Tlf. 98 24 12 05

Næstformand:

Dorthe Vad, Havgårdsvej 22
Tlf. 98 27 90 57

Kasserer:

Helge Mortensen, Møllevej 2A
Tlf. 98 24 10 73

Sekretær:

Nina Prebensen, Mortensgade 29
Tlf. 98 24 18 11

Kirsten Nørgaard, Caprifolievej 3
Tlf. 98 24 17 18

Ole Samsøe, Skipper Clements Vej 18
Tlf. 40 94 21 71

Niels Bahn, Rosenvænget 12
Tlf. 20 62 60 45

Centralgården og dens driftsbygninger set fra luften